

nataša koselj

uvodnik
teorija
zgodovina
predstavitev
esej
intervju
filozofija
docomomo
forum
prevodi
in memoriam

ob smrti franceta ivanška

Kako globoke psihološke vzorce pustijo na človeku individualne življenjske izkušnje se še danes premalo zavedamo. Druga svetovna vojna je na generaciji arhitektov, ki so gradili v času slovenskega povojnega modernizma, v marsičem odločilno zaznamovala njihovo ustvarjanje. Kdo bi si mislil, da so Murgle, danes najprestižnejša stanovanjska soseka v Ljubljani, poklon majhni varaždinski delavski hišici z vrtom, v kateri je družina Franceta Ivanška, potem, ko je bila izgnana iz Ptuja, v obdobju fašistične okupacije, našla svoje zatočišče; »...Bila je to majhna pritlična delavska hišica z vrtom in bilo je še tako zgodaj, da je bil tudi ta daljni sorodnik še doma. Mamina razlaga, kdo smo in zakaj prihajamo k njemu, je bila zelo prepričljiva. In še preden je posijalo jutranje sonce, smo že sedeli v hiši pri zajtrku, ki nam je po treh tednih zaporniške hrane, nebeško dišal. Po zajtrku smo vsi sladko zaspali. Štirje smo sicer imeli na voljo le dve postelji, toda zdelo se nam je, da smo v nebesih. Takrat sem si zaželel le mir in takšno majhno hišico, daleč proč od vseh hudobnih in krutih ljudi, samo da bi bili spet sami svoji in svobodni. (25 let kasneje sem v Murglah zgradil 8000 takšnih majhnih hišic, ki so bile poklon mojemu spominu na »varaždinsko hišico«, ki nas je po »izgonu iz rajha« tako osrečila.)«, piše Ivanšek v svojih spominih.

Prav tako je večletna izkušnja v ljubljanskih in italijanskih zaporih, kjer je Ivanšek preživel večino vojne, izostrila njegov občutek za resnično pomembne stvari v življenju: disciplino, svetlobo, kulturo bivanja. Njegova prizadevanja za dvig kulture bivanja navadnega človeka v času 60. let prejšnjega stoletja moramo razumeti v luči takratnega sistema in življenjskih situacij, ko se v trgovinah praktično ni dobilo nič in je bila naša domača industrija še v povojih. Organizacija tečaja Barva in oblika na Fakulteti za arhitekturo je bila namenjena premoščanju razlik med fakulteto, industrijo in uporabniki. Temeljila je na Ravnikarjevih prizadevanjih za vzgojo industrijskih oblikovalcev. Klub Barva in oblika je nastal kot posledica cikla predavanj Barva in oblika leta 1961. Z metodo švedskega barvnega kroga so seznanjali bodoče slovenske industrijske oblikovalce in predstavnike domače tekstilne industrije. Poudarjal se je gospodarski in kulturni pomen dela kluba, saj je s svojimi prizadevanji pomagal naši industriji do boljšega in racionalnejšega oblikovanja ter dvigal kulturni nivo okolja. Podobno vlogo, namenjeni širokemu krogu potrošnikov, so odigrali prodajni saloni Interior v Ljubljani in Mariboru, organizacija številnih razstav (Pogrnjena miza 62, Sodobna oprema 64) in ustanovitev Bienala industrijskega oblikovanja, kjer je bila povsod Ivanškova vloga ključna. Biro za stanovanje in opremo, ki se je kasneje preimenoval v Ambient, ki ga je Ivanšek ustanovil leta 1963, deluje še danes.

Ivanšek pripada generaciji t. im. »mehkega modernizma«, generaciji Team X, s katero je l. 1953, na IX. Kongresu CIAM v Aix en Provence tudi stopil v osebni stik.

Marta in France Ivanšek: notranja oprema trgovine Dom na Cankarjevi ulici v Ljubljani

Rojen je bil l. 1922 v Ljubljani, očetu notarskemu pripravniku in materi gospodinji. Osnovno šolo je obiskoval v Rogatcu, gimnazijo pa na Ptujju. Pred drugo svetovno vojno se je vpisal na pravno fakulteto v Ljubljani, vendar se je po dveh semestrih prepisal na gradbeni oddelek Tehnične fakultete. Med vojno je bil aktivni član OF. Po vojni, l. 1945, se je prepisal z gradbene na arhitekturno smer TF, v seminar prof. Eda Ravnikarja, kjer je sodeloval v njegovi projektantski ekipi za Novi Beograd in Novo Gorico. Leta 1950 se je poročil z arhitektko in Ravnikarjevo sestro Marto Ravnikar. Leta 1954 je diplomiral pri prof. Ravnikarju na temo »Regionalni načrt gornjesavske doline in urbanistični načrt Kranjske gore«. Takoj po diplomi sta se z ženo Marto odpravila za pet let na Švedsko. Leta 1959 se je vrnil v Ljubljano, kjer je delal na Urbanističnem inštitutu kot vodja Sektorja za stanovanjsko raziskovanje LRS.

Marta in France Ivanšek sta v slovenskem prostoru eden prvih uveljavljenih arhitekturnih tandemov, ki so danes tako rekoč pravilo v našem prostoru, zato bi ju na nek način lahko primerjali s tandemom A. in P. Smithson. Hkrati s sosesko Murgle sta si prizadevala za ponovno uveljavitev pojma t. im. »bivalne kuhinje«, ki jo je pionirski modernizem 20. let skušal zreducirati na laboratorij za pripravo hrane. Njuna kuhinja z Svea, je postala v jugoslovanskem prostoru sinonim za kvalitetno kuhinjo. Zanj sta leta 1986 prejela tudi nagrado IKEA.

Medtem, ko so zaradi bližine centra mesta in s tem povezano visoko ceno zemljišča soseske BS-7 in ŠS-6 rasle v višino, je imela soseska Murgle (1965), čeprav v neposredni bližini centra, "problem" s slabo nosilnostjo barjanskih tal, zato gradnja v višino ni bila mogoča. Vrstne hiše v Murglah so zato pritlične in nepodkletene, z gostoto poselitve 100 prebivalcev na hektar (za primerjavo: pri prostostoječi enodružinski gradnji je ta faktor 30-50). Cestni sistem (po vzorcu Radburna) je omejen na minimum s tem, da je celotno naselje organizirano v stanovanjske kareje (po okoli 35 hiš) z obodno cesto na treh straneh, do posameznih hiš pa od ceste vodijo le stanovanjske poti. Takšna prometna ureditev je zahtevala ločitev garaž od hiš in njihovo združitve v garažnih nizih ob obodnih cestah, pri čemer pa razdalja med hišo in garažo nikoli ne preseže 50 m. Stanovanjski kare je načeloma razdeljen v tri dele: v zazidani del hiše, v atrijski prostor, ograjen z zidom oz. transparentno 180 cm visoko leseno ograjo in vmesni prostor med hišami, po katerem potekajo stanovanjske poti in je po svojem oblikovalskem principu poln raznolikih prostorskih doživetij. Osnovni arhitekturni element oblikovanja soseske Murgle je tipizirana pritlična vrstna oz. atrijska hiša. Naselje se je gradilo v štirih fazah, od katerih je imela vsaka svoja lastna tehnična, tehnološka, normativna, energetska, pa celo socialno politična izhodišča.

Oblikovno enotnost naselja, ki je nastajalo skorajda trideset let, je bilo mogoče zagotoviti samo s spoštovanjem nekaterih že na začetku določenih enotnih elementov oblikovanja hiš.¹ Oblikovanje posameznih hiš je zavestno enostavno. Glavna skrb je veljala oblikovanju takšnega stanovanjskega tlorisa, ki bo v celoti in detajlih kar se da funkcionalen in kjer se drage stanovanjske površine ne bodo neracionalno izgubljale zaradi nepremišljenih in za optimalno stanovanjsko opremo slabo uporabnih stanovanjskih in stranskih prostorov. Posebno skrbno je bila preiščena vizualna in funkcionalna zveza med notranjimi stanovanjskimi in zunanjimi vrtnimi prostori. Enoten 120 cm globok nadstrešek na južni strani vseh hiš omogoča poleti osenčenje južne fasade vse do spodnjega roba oken z nizkim parapetom, kar povzroča prijetno klimo v stanovanju tudi v najhujšem poletju, pozimi pa - ob nižjem vpadnem kotu sončnih žarkov - vendarle omogoča osenčenje južnih prostorov globoko v njihovo notranjost, kar se odraža tudi v večji ekonomiji ogrevanja. Brezčasna poetika Murgle ima svoj izvor v globoko preiščeni urbanistični zasnovi, ki se s svojo osnovno osjo in izhodiščem stranskih cest naslanja na avtohtono strukturo obstoječih barjanskih drevoredov (topoli) ob vodnih kanalih. Za Murgle je Ivanšek l. 1974 prejel tudi Plečnikovo nagrado. Vse do svoje smrti si je prizadeval v soseski Murgle ohraniti bistvene karakteristike naselja, ki so se, zaradi različnih prizidav in nadzidav v zadnjem času začele izgubljati.

Veliko svojih strokovnih raziskav je posvetil tudi domovom za ostarele. Leta 1971 je izdal knjigo »Zgradbe in oprema za stare ljudi«. Je avtor domov za

Marta in France Ivanšek med študijem

Notranja oprema hiše v Murglah, 1969

Kuhinja SVEA, 1960

Murgle: atrij stanovanjske enote

¹ France Ivanšek: Enodružinska hiša, Od prosto stoječe hiše k nizki zgoščeni zazidavi, Ambient, 1988.

upokojevce v Ljubljani in sicer na Koleziji (1976-82) in na Poljanah (1971-75). V svojem življenju, na številnih potovanjih, se je imel Ivanšek priložnost osebno seznaniti z nekaterimi najpomembnejšimi takrat delujočimi arhitekti v Evropi: Alvarjem Aaltom, Maxom Billom in Alfredom Rothom. Petletna izkušnja bivanja na Švedskem, kjer je med drugim sodeloval pri velikih projektih H-55 in Vällingby, je močno vplivala na njegova prizadevanja za sistematično raziskovanje stanovanjskega vprašanja po vrnitvi v domovino. Bil je vodja oddelka za stanovanjsko raziskovanje na Urbanističnem inštitutu Slovenije in direktor Biroja za stanovanjsko raziskovanje.

S svojo pregovorno sistematičnostjo in disciplino je Ivanšek odigral pionirsko vlogo na področju razvoja arhitekturne publicistike v povojni Sloveniji. Že med vojno je bil član prve ekipe TANJUG v Črnomlju. Med študijem na Fakulteti za arhitekturo ga je Dušan Grabrijan predlagal za tehničnega urednika jugoslovanske revije Arhitektura. Z Marjanom Mušičem je uredil Zbornik za arhitekturo 1946-47, Ravnikarja pa je uredil skripto za predavanja Urbanizem ter brošure Betonirajmo sami, Problemi arhitekture in urbanizma LRS idr. Po prihodu s Švedske je izdal številne študije s področja stanovanjske gradnje in domov za ostarele, konec osemdesetih let pa v samozaložbi knjigi »Enodružinska hiša« in »Družina, stanovanje in naselje«. Leta 1995 je izdal knjigo »Hommage à Edvard Ravnikar«, ki še danes predstavlja najpomembnejši vir informacij o profesorju Ravnikarju.

Za formiranje arhitekture kot avtonomne discipline v zgodnjih 50. letih prejšnjega stoletja, je ključnega pomena Ivanškova vloga prvega in večletnega urednika revije Arhitekt (1951), ki je izhajala več kot desetletje, zaradi katere so bili njeni ustanovitelji, Edvard Ravnikar, Danilo Fürst in France Ivanšek kaznovani s strani takratnega Ministrstva za gradnje. V uvodniku k prvi številki Arhitekta Ivanšek piše: »Arhitektovo delo ne obsega samo gradenj in urbanizma. Njegova vloga je v modernem življenju važna tudi v širšem okviru vprašanj našega kulturnega in tehničnega razvoja. Arhitekti se uveljavljajo kot znanstveni in pedagoški delavci, kot likovni oblikovalci, kot scenografi, grafiki; srečamo jih v vseh področjih življenja kot svetovalce, organizatorje, načrtovalce. Prizadevanje za širše obravnavanje arhitekture, za pravo mesto arhitekta in arhitekture v današnjem družbenem življenju, bo »Arhitektu« dajalo večno življenje, aktualni značaj.«

V času zadnjih 15 let, ko se posvečam raziskovanju arhitekture slovenskega povojnega modernizma, sem se imela priložnost osebno seznaniti, raziskati in dovolj natančno spoznati delo vseh treh omenjenih, danes žal že pokojnih arhitektov, lahko bi rekli stebrov slovenskega povojnega modernizma: Ravnikarja, Fürsta in Ivanška. Medtem, ko si je Ravnikar prizadeval razviti svojo osebno arhitekturno poetiko in je Fürst zanimala predvsem ekonomika in industrijski način gradnje, si je Ivanšek s svojim pisanjem in ustvarjanjem prizadeval predvsem za dvig kulture bivanja navadnega človeka. Ivanšek je tudi pobudnik ustanovitve Plečnikovega sklada, do konca svojega življenja pa si je prizadeval za ustanovitev sklada Edvarda Ravnikarja.

Za objavo fotografij iskrena hvala gospe Marti Ivanšek in studiu Ambient.

Murgle: natečajni projekt, 1965

Murgle: prva faza, 1965-1969

Murgle: druga faza 1967-79

Dom upokojevcev na Poljanah v Ljubljani

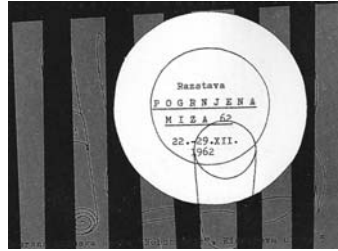
Dom upokojevcev na Koleziji v Ljubljani

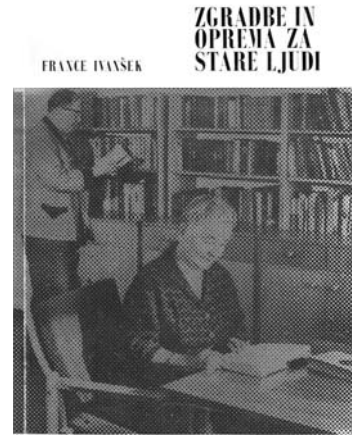
Naslovnica Zbornika za arhitekturo 1946-47

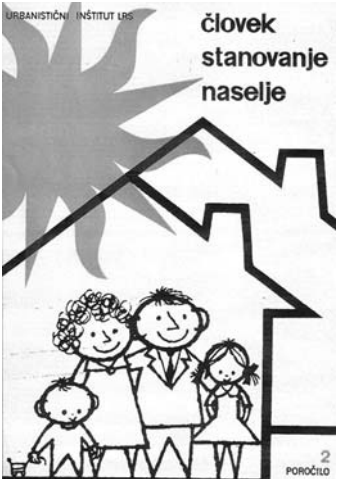
Naslovnica publikacije Barva in oblika, 1961

Naslovnica publikacije Pogrjnena miza, 1962

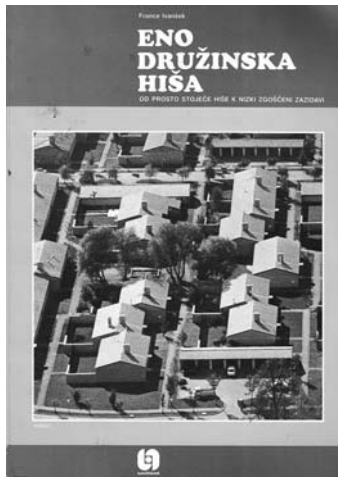
Naslovnica publikacije »Zgradbe in oprema za stare ljudi«

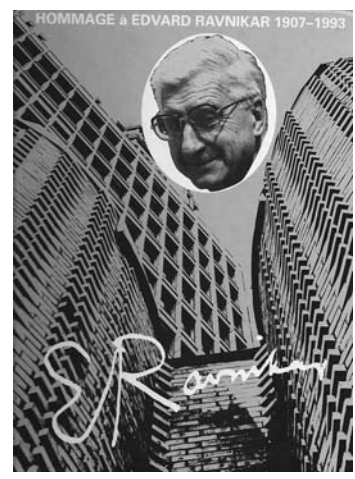
Študija s področja stanovanjske gradnje

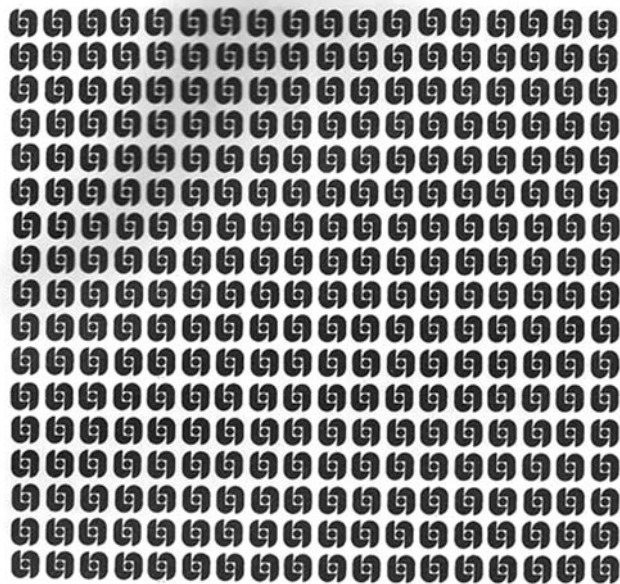
Naslovnica revije Arhitekt, 1953

Naslovnica knjige Enodružinska hiša, 1988

Naslovnica knjige Hommage à Edvard Ravnikar, 1995

PODIETJE ZA NAPREDEK STANOVANJSKEGA IN JAVNEGA OKOLJA

ambient

Mestni trg 25/II • 61000 LJUBLJANA • Jugoslavija

- PROJEKTIRANJE VISOKIH ZGRADB
- URBANISTIČNO PROJEKTIRANJE
- RACIONALNA STANOVANJSKA GRADNJA
- PROJEKTIRANJE IN PROMETA
- NOTRANJE OPREME
- INDUSTRIJSKO OBLIKOVANJE
- ZALOŽBA STROKOVNE LITERATURE

Grafična zasnova Studia Ambient

»Pogrjnena miza«, 1962